

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ

Σχόλια εις τὸ κύριον θέμα τῆς μελέτης τῆς συνελούσεως τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Ἀκκραν - Γκάνα ἀπὸ 23 Ἰουλίου μέχρι 5 Αὐγούστου 1974¹.

Υ Π Ο

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΗΣΙΩΤΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Πῶς διδάσκεται, πῶς σπουδάζεται, διὰ ποῖον κυρίως λόγον γίνεται ἡ Θεολογία εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν; Ἡ ἀπλῆ χωρὶς αὐτοκριτικὴν συνέχισις τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεθόδων, ἡ ἐπανάληψις τῆς «ρουτίνας» τοῦ καθήκοντος, ὁ ἐπαγγελματισμός, ἡ συνήθεια ὡς δευτέρα φύσις τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὴν Θεολογίαν, ἐπιδροῦν ἐπ' αὐτῶν ἀνασταλτικῶς, ὥστε νὰ ἀποφεύγωνται ἐνοχλητικαὶ ἐρωτήσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἡ στάσις αὐτὴ τῆς ἀβασανίστου ἐπαναλήψεως τοῦ θεολογικοῦ μας κατεστημένου ἐφευρίσκει εὐκόλους, ἀλλὰ πολὺ ἀσχέτους καὶ μὴ ὀρθὰς θεολογικὰς δικαιολογίας τῆς ἀφελοῦς αὐταρκειᾶς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς προερχομένης ἀδρανεῖας πρὸς δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων ἀνακαινίσεως τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν μεθόδων τῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς θεολογικῆς μαρτυρίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ ὑποχρέωσις, δὴθεν, τῆς τηρήσεως καὶ διατηρήσεως τῶν παραδεδομένων, ἡ εὐκόλος ταῦτισις τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἰδικὴν μας φοβίαν ἀλλαγῆς, δημιουργεῖ μίαν παθολογικὴν σκιαμαχίαν ἐναντίον κινδύνων, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς δημιουργοῦμεν. Διὰ τῆς ἐξεζητημένης ἐρμηνείας τοῦ στίχου «ὁ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. 13,8) προσπαθεῖ ἡ Θεολογία ἐσφαλμένως νὰ καλύψῃ τὴν θεολογικὴν ἀπάθειαν, ἀμεριμνησίαν καὶ ἀδιαφορίαν ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην δυναμικῆς, ἐμπεριστατωμένης καὶ συγχρόνου ἐπεξηγήσεως τοῦ εὐαγ-

¹ 1. Ἡ ἐπιτροπεία τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως συνῆλθεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Legon πλησίον τῆς Accra ἐν Ghana. Παρέστησαν περὶ τὰ 150 μέλη αὐτῆς καὶ εἰδικῶς προσκεκλημένοι σύμβουλοι ἢ εἰδικοί περὶ τὸ θέμα Θεολόγοι. Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπέας εἶναι ὁ αἰδ. Ἰωάννης Meyendorff, ὀρθόδοξος Καθηγητὴς καὶ ἱερεὺς τοῦ Σεμιναρίου τοῦ Ἀγ. Βλαδιμήρου εἰς Ν. Ὑόρκην. Ὡς εἶναι γνωστόν, ὡς τακτικὰ μέλη τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως ἐκτὸς τῶν Ὀρθοδόξων καὶ Προτεσταντῶν μετέχουν κατ' ἐξάρσεις καὶ ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι τῇ ἐγκρίσει καὶ συστάσει τοῦ Βατικανοῦ.

γελικῷ κηρύγματος καὶ συμφώνου, συνεποῦς καὶ συνεχῶς ἀνανεουμένης θεολογικῆς σκέψεως καὶ μεθόδου ἐκ τῆς ἐπαφῆς της μετὰ τῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου γενεᾶς. Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ αὐτὸς σήμερον ὅπως χθές, δὲν σημαίνει τὸ ἀμετάβλητον τῆς θεολογικῆς μας γλώσσης, τῶν θεολογικῶν μας θεμάτων καὶ ὄρων, τῆς σκοπιᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ θεολογήσωμεν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιβάλλει τὴν δύσκολον προσπάθειαν, νὰ παρουσιασθῇ ὁ αὐτὸς Χριστὸς ἐξ Ἰσου ζῶν καὶ παρῶν σήμερον. Ἡ διατήρησις καὶ ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἀμεταβλήτου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπαιτεῖ τὴν αὐτοκριτικὴν τῆς θεολογικῆς ἐκείνης στατικότητος, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸ κήρυγμα νὰ εἶναι ἡ δυναμικὴ ἀναμόλυνσις οἰασδήποτε κοινωνίας σήμερον, ὅπως καὶ εἰς τὸ παρελθόν, μέσῳ τοῦ αὐτοῦ ἀνακαινίζοντος τὰ πάντα Χριστοῦ.

Τὸ πρῶτον, κατὰ ταῦτα, θεολογικὸν καθήκον εἶναι ἡ ἀναπροσαρμογὴ σκέψεως, μεθόδων καὶ ὀπτικῆς γωνίας τῆς θεολογίας εἰς κάθε γενεάν, καὶ ἡ κριτικὴ ἐρώτησις περὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς προϋποθέσεων. Τοῦτο εἶναι ἐπεῖγον καὶ ἐπάναγκες διὰ κάθε ἐποχῆν, ιδιαίτατα ὅμως διὰ τὴν σημερινήν, διότι διὰ πρώτην φοράν τόσον ἐντόνως ἡ πίστις κατέστη πρόβλημα καὶ — τὸ πλέον ἀνησυχαστικὸν — κατάλοιπον ἀδιάφορον τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν διὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς συγχρόνου νέας γενεᾶς καὶ ἰδίως τῆς φοιτητικῆς, ὅπου ἡ θεολογία ἔχει εὐθύνην ὑπάρξεως.

Τὰ σημεῖα ταῦτα τῶν καιρῶν ἔχουν πράγματι προκαλέσει διεθνῶς καὶ διεκκλησιαστικῶς μίαν εὐεργετικὴν ἀνησυχίαν τῶν θεολογικῶν κύκλων σήμερον. Πέραν τῶν ἀναγκαστικῶν των περιορισμῶν ὑπὸ τὸν τύπον σχολικῆς—σχολαστικῆς ἐκπαιδεύσεως ἢ τῆς ἱερατικῆς μορφώσεως καὶ ποιμαντικῆς προετοιμασίας τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν, ἡ ἀκόμη τῆς ἐρεῦνης ὑπὸ τὴν στενὴν καὶ ἀπολύτως ἐξειδικευμένην μορφήν, ἡ σημερινὴ θεολογία ἔγινε ἡ κατ' ἐξοχὴν κριτικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰ Πανεπιστήμια διὰ τῆς αὐτοκριτικῆς της ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον δίδει σήμερον λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος ἐντὸς τοῦ ἀναστατωμένου ἀπὸ τὴν ραγδαίαν του μεταβολὴν καὶ πρόδον συγχρόνου κόσμου.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως», δηλαδὴ τοῦ κατ' ἐξοχὴν Θεολογικοῦ Τμήματος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξέλεξε ὡς ἐν τῶν κυρίων θεμάτων μελέτης διὰ τὴν περίοδον μετὰ τῶν δύο συνελεύσεών της, αὐτῆς εἰς τὸ Louvain κατὰ τὸ 1971 καὶ αὐτῆς εἰς Accra τῆς Ghana κατὰ τὸ 1974, τὴν «Ἀπολογία περὶ τῆς ἐν ἡμῖν Ἐλπίδος», τὸ ὁποῖον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τοῦ βιβλικοῦ στίχου «ἔτοιμοι δὲ πρὸς ἀπολογία παντὶ τῷ αἰτοῦντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α' Πέτρ. 3,15)². Τὰ αἷτια τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀναζητη-

2. Πρβλ. τὸ προπαρασκευαστικὸν τεῦχος ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» Ἑλβετοῦ πάστορος Dr. Lukas Vischer Accounting for the hope that is in us. Chicago 1972 p. 1-34 (Ὁ γερμανικὸς τίτλος τοῦ θέματος εἶναι Rechenschaft über die Hoffnung).

θοῦν, πρῶτον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ χριστιανοί, καὶ ἰδιαίτερος οἱ θεολογοῦντες, ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὁμολογοῦν τὴν πίστιν των εἰς κάθε ἐποχὴν ἐκ νέου καὶ κατὰ ἀνανεωμένον τρόπον, δεύτερον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εὐρίσκουν ἐκφράσεις τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς πίστεως ἐντὸς διαφορετικῶν ἐκπολιτιστικῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν καταστάσεων, καὶ τρίτον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν διίσταμένων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν νὰ ἐπανεύρουν τὴν βασικὴν ἐνότητά των μέσῳ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπανευρέσεως τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς μιᾶς ἐλπίδος, περὶ τῆς ὁποίας, μέσῳ τῆς Θεολογίας των, καλοῦνται νὰ δώσουν κοινὴν ὁμολογίαν ἐντὸς ἐνὸς ἰδεολογικῶς, πολιτικῶς, οἰκονομικῶς καὶ φυλετικῶς βαθύτατα διηρημένου καὶ διαφοροποιημένου κόσμου. Τὸ θέμα τοῦτο ἀπεδείχθη, ὅτι συνεκέντρωσεν ἀμέριστον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεολογικῶν κύκλων ἐπὶ μίαν τριετίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν διομολογιακαὶ θεολογικαὶ ὁμάδες εἰργάσθησαν τοπικῶς. Εἰς Ἀσσορα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνῆλθον ἀντιπρόσωποι ἐπὶ τὸ αὐτὸ διὰ νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὰ πορίσματά των καὶ νὰ καταλήξουν εἰς συμπεράσματα.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ θέματος τούτου καταδεικνύει ἐπέκτασιν καὶ διεύρυνσιν τῶν διαφορόντων τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς τὴν συζήτησιν τῶν κλασσικῶν θεμάτων ἐκκλησιολογίας πρὸς καλυτέραν κατανόησιν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν — καίτοι τοῦτο ὡς κύριον ἔργον τῆς παραμένει εἰς τὸ κέντρον τῆς ὅλης ἐργασίας τῆς, καὶ εἰς τὴν Ἀσσορα ἢ ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῆς Ἱερωσύνης ἐκθεσις τῶν πορισμάτων μελέτης παρουσιάζει τὰς συγκλινούσας γραμμὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων παραδόσεων πειστικώτερον ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην προηγουμένην περίπτωσιν, — ἀλλ' ἐπεκτείνεται τώρα εἰς τὸ θεολογικὸν πρόβλημα, εἰς τὴν θέσιν τῆς Θεολογίας σήμερον ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὴν σχέσιν αὐτῆς μετὰ τῶν προβλημάτων τοῦ σημερινοῦ κόσμου. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ 1971 εἰς Louvain ἐν τῶν κυρίων θεμάτων μελέτης τοῦ Τμήματος ὑπῆρξεν «Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας — Ἐνότης τῆς Ἀνθρωπότητος», διὰ τοῦ ὁποίου καὶ πάλιν ἐπεχειρεῖτο ἡ συσχέτισις τῶν δύο καὶ ἡ ὑπηρεσία τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ὡς τοῦ πυρῆνος καὶ τῆς προϋποθέσεως τῆς πανανθρωπίνης ἐνότητος³. Ἰπάρχει, δηλαδή, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων μελέτης καὶ εἰς τὴν μεθοδολογίαν αὐτῆς μία ἐμφανὴς τάσις τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ διερευνήσῃ τὴν μορφήν καὶ τὸ καθῆκον τῆς Θεολογίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ φέρῃ τὰ θεολογικὰ θέματα εἰς μεγαλυτέραν συσχέ-

3. Περὶ τῆς ἐν Louvain συνελεύσεως τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» ἔχει γράψει ὁ Χρῆστος Γιανναράς, δ.Θ., μονογραφίαν με θέμα: Ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Ἐνότης τῆς Ἀνθρωπότητος. Σύντομη ἔκθεσις καὶ παρατηρήσεις ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως τοῦ Τμήματος «Πίστη καὶ Τάξις» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Heverlee-Louvain τοῦ Βελγίου ἀπὸ 2-13 Αὐγ. 1971. Ἀθήνα 1972.

τισιν μετὰ τῶν προβλημάτων αὐτοῦ. Τοῦτο δὲν εἶναι αὐθαίρετος ἐκλογή τῶν διοικούντων τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Τμήματος τούτου, οὔτε ἀκόμη τῶν ὑπερεκατὸν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς του, ἀλλὰ τῆς ἀναζητήσεως ὑπὸ τῆς σημερινῆς Θεολογίας, κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος, νέων μεθόδων ἐργασίας, νέων θεμάτων μελέτης, μεγαλυτέρας σχέσεως πρὸς τὴν βιουμένην πραγματικότητα τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν. Ἡ στροφή αὐτὴ εἰς τὴν Θεολογίαν, ἰδίως τὴν συστηματικὴν, ἔχει ἀναγκάσει τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως πρὸς τὴν εὐρύτεραν ταύτην προβληματικότητα μὲ εὐεργετικώτατα ἀποτελέσματα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συμβολὴν τῆς πρὸς ἀνανέωσιν τῆς Θεολογίας καὶ τὴν καλυτέραν ἐπανασύνδεσιν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν θεολογικῶν παραδόσεων.

1. ΘΕΟΛΟΓΙΑ: ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ

Συνήθως, ἡ Θεολογία δίδει δικαίως σημασίαν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κειμένων, εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν μαρτυρίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀκριβῆ συστηματικὴν ἔκφρασιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καὶ αἱ διάφοροι ὁμολογίαι πίστεως κατέλαβον ἐνωρὶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν Θεολογίαν κεντρικὴν σημασίαν. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἐπιτακτικὸν καὶ ἀπολύτως συνεπές, ἰδιαιτέρως προκειμένου περὶ «νέων» χριστιανικῶν ὁμολογιακῶν ἐκκλησιῶν, αἱ ὅποια, ἀποσπόμεναι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθον, ἔχουν ἀνάγκην νὰ καθορίσουν ἐν λεπτομερείᾳ τὰς «νέας» τῶν δογματικῶν καὶ ἐιδικώτερον ἐκκλησιολογικῶν θέσεις, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀγωνίζεται διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐναντίον συγκεκριμένων παρερμηνειῶν τῆς πίστεως ἢ προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν, αἱ ὅποια ἀπειλοῦν τὴν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν τῆς συνοχὴν καὶ δογματικὴν διδασκαλίαν.

Τὰ αἴτια, λοιπόν, τῆς ἐξυψώσεως τῆς ὁμολογιακῆς Θεολογίας, ἰδίως εἰς ἐποχὰς ἐκκλησιαστικῆς διαιρέσεως ἢ ἐμφανίσεως αἰρετικῶν τάσεων, εἶναι σαφῆ καὶ πειστικά. Ἐνεκα τούτου, ὅμως, ἡ ὁμολογιακὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας περιορίσθη εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν εἰς ὀρισμοὺς καὶ λεκτικὴν μόνον ἔκφρασιν αὐτῆς. Ἡ ὁμολογιακὴ Θεολογία συνεκέντρωσε διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς περὶ τὴν μονομερῆ αὐτὴν σχολαστικὴν ἔκθεσιν. Ἐρωτᾶται, ὅμως, κατὰ πόσον ἡ δικαιολογημένη ἐν τινι μέτρῳ ὑπερβολὴ αὐτὴ εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος μὲ τὴν βιβλικὴν ἔννοιαν τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν δυναμικὴν αὐτῆς παρουσίαν καὶ δρᾶσιν ἐντὸς μιᾶς συνεχῶς μεταλασσομένης καὶ ἐκκοσμιευομένης κοινωνίας.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη, προκειμένου τοῦ ἔργου τῆς ὁμολογίας πίστεως,

δίδει εὐρυτέραν τῆς ἀπλῆς λεκτικῆς ἐκφράσεως βάσιν. Ὁμολογεῖ κανεὶς διὰ τῆς πράξεως, τῆς λατρείας, τῆς συζητήσεως⁴. Τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον ἔδωσε τὴν βάσιν διὰ τὸ θέμα μελέτης τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, Α' Πητρ. 3,15 εἶναι ἐν τῶν πολλῶν, τὰ ὁποῖα διευρύνουν τὴν φύσιν, τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐνεργεῖαν τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως. Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως ἐμφανίζεται νὰ ἐνεργῆται ὡς ἀπολογία ἐλπίδος, ἡ ὁποία ὑπάρχει «ἐν ἡμῖν» ἐντὸς ἡμῶν, ἠνωμένων βεβαίως διὰ τῆς μιᾶς πίστεως. Ἡ ἀπολογία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ τοῦ δικανικοῦ τύπου τῆς ἀμύνης ἢ τῆς δικαιώσεως, ἀλλὰ τῆς ἐξηγήσεως διὰ τῆς πειθοῦς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐλπίδος, ὅτι αὐτὴ θὰ κατισχύσῃ τελικῶς. Διὰ τοῦτο, τὸ χωρίον μετὰ τὴν προτροπὴν νὰ εἶναι οἱ χριστιανοὶ ἕτοιμοι νὰ δίδουν ἀπολογία «παντὶ τῷ αἰτοῦντι» αὐτοὺς λόγον περὶ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς προσθέτει: «μετὰ πραότητος καὶ φόβου», διὰ νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἡ «ἀπολογία» αὐτὴ εἶναι ἔκφρασις ἀγάπης πρὸς τὸν αἰτοῦντα καὶ σεβασμοῦ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἡ ἀπολογία γίνεται. Ἐπὶ πλέον σημειωτέον, ὅτι πρόκειται περὶ αἰτούντων λόγον ἐχθρικῶς διακειμένων ἐναντίον τῆς πίστεως, ἐφ' ὅσον τὸ χωρίον συμπληροῦται διὰ τῆς φράσεως «συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλώσιν ὑμῖν ὡς κακοποιῶν, καταισχυθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῖν τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν» (1 Πητρ. 3,16).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται διὰ τοῦ χωρίου τούτου σαφές, ὅτι εἰς στιγμὰς πλήρους ἀντιθέσεως μετὰ τὴν πίστει, τῶν φορέων αὐτῆς καὶ τῶν δικωκτῶν αὐτῶν, ἡ δυσκαμψία τῆς ἀπλῆς λεκτικῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως δι' αὐστηρῶν ὀρισμῶν ὑποκαθίσταται ὑπὸ τῆς ἀπολογίας τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος «μετὰ πραότητος», οὕτως ὥστε νὰ αἰσθανθοῦν ἐν μειονεκτικῇ θέσει, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ προσβάλουν «τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν». Τὸ τελευταῖον τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ ὁμολογία ὡς ἀπολογία τῆς ἐλπίδος περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι δίδουν τὸν λόγον τῆς ἐλπίδος, δηλαδὴ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν, τὴν προσωπικότητα καὶ ὅλας τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἡ ὁμολογία πίστεως ὡς ἀπολογία ἐλπίδος εἶναι ἐπανάληψις τοῦ ὅλου ἔργου τῆς ὑπάρξεως ἐν Χριστῷ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦν τὴν πίστιν τῶν ἀπολογοῦμενοι περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν διὰ τῆς μετοχῆς εἰς τὸ παράδειγμα Ἐκείνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐπόμενος στίχος, ὁ ὁποῖος ἐπέχει ἐπεξηγηματικὴν ἔνοιαν εἰς «τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν»: «κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας, εἰ θέλει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πάσχειν ἢ κακοποιοῦντας» ὅτι καὶ Χριστὸς

4. Διὰ τοῦτο τὸ ὀγκῶδες ἐκ 219 σελίδων προπαρασκευαστικὸν διὰ τὴν συνέλευσιν κείμενον περιλαμβάνει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν θεολογικὴν προβληματικότητα, ἐν συνεχείᾳ δὲ παραθέτει κείμενα, ὅπως: ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν ἐντὸς τοῦ ἀφρικανικοῦ περιβάλλοντος, Ἱστορικὰ Σύμβολα πίστεως καὶ σύγχρονοι ἐκφράσεις τῆς πίστεως, Ἐκφράσεις ἐλπίδος μέσῳ τῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ πράξεων (ὅπου καὶ ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου), ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν ἐντὸς καταστάσεως Κοινωνικῶν ἀντιθέσεων καὶ πάλης.

ἀπαξ περι ἁμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ὑμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ» (1 Πέτρ. 3,17-18).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξηγητικῶν τούτων συντόμων παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματος πολλῶν ἄλλων χωρίων τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐλπίδα, ὡς τοῦ ἀναποσπάστου μέρους τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ μέσῳ ὀλοκλήρου τῆς ζωῆς, τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς καθόλου δράσεως τῶν ὁμολογούντων δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξαγωγήν μιᾶς πρώτης σειρᾶς συμπερασμάτων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔργον τῆς Θεολογίας καὶ εἰς τὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς συγχρόνου θεολογικῆς σκέψεως, ἰδιαιτέρως προκειμένου περὶ τοῦ συστηματικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας.

α. Δογματικὴ κατὰστασις καὶ δυναμικὴ ἐξήγησις. Ἡ ὁμολογιακὴ Θεολογία διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος ὡς ἀπαραιτήτου συμπληρωματικῆς θεολογικῆς σκέψεως διευρύνεται καὶ καθίσταται ἐπεξηγηματικὴ τῶν δογματικῶν θέσεων τῆς πίστεως, καθὼς καὶ διαλογικὴ μετὰ τῶν συγχρόνων πνευματικῶν τάσεων, ἐπιστημονικῶν θέσεων καὶ κοινωνικῶν μεταλλαγῶν. Ἡ δογματικὴ κατάφασις εἶναι ἀπαραίτητος, ὡς ἐκφαίνεται εἰς τὴν ὁμολογιακὴν θεολογίαν καὶ τὰς ὁμολογίας πίστεως τῶν διαφόρων ἐπισήμων κειμένων τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων, αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς τὰς ἐθέσπισαν λόγῳ συγκεκριμένων ἱστορικῶν αἰτίων. Ἡ κατάφασις ἕμως αὕτη δὲν εἶναι οὔτε ἡ μόνη οὔτε ἡ τελικὴ θεολογικὴ ἐργασία. Ἡ θεολογία θὰ ᾔτο τότε μόνον ἱστορικὴ καὶ δογματικὴ, καὶ κατὰ ταῦτα στατικὴ καὶ περιγραφικὴ. Ἡ κατάφασις ἀποτελεῖ ἕναρξιν καὶ τὸν δείκτην πορείας τῆς ἐν συνεχείᾳ θεολογικῆς ἀναπτύξεώς της διὰ τῆς συσχετίσεως αὐτῆς ὡς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος πρὸς τὸ περιβάλλον, ἰδεολογικὸν καὶ κοινωνικόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἡ Θεολογία γίνεταί ὡς ἐπεξήγησις ἐδῶ καὶ τώρα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος.

Ἡ προσθήκη τῆς διαστάσεως τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος, ἐπομένως, δὲν σημαίνει τὴν μεταβολὴν τῶν ὁμολογιῶν ἢ τὴν δημιουργίαν νέων δῆθεν προσηρμοσμένων περισσότερον εἰς τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει τραγικὴν παρεξήγησιν τοῦ δυναμικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον προσφέρει εἰς τὴν ὁμολογιακὴν δογματικὴν θεολογίαν τὸ ἔργον τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος. Συγχρόνως, ἐὰν τοῦτο θὰ ᾔτο τὸ συμπέρασμά μας, ἡ ἐλπίς θὰ ἐμορφοποιεῖτο διὰ τῶν ἔστω νέων λεκτικῶν ἐκφράσεων κατὰ τὰ ὁμολογιακὰ πρότυπα ὡς στατικὴ καὶ περιγραφικὴ. Ἡ δημιουργία, σήμερον, νέων ὁμολογιῶν πίστεως, ὡς δῆθεν πλέον προσηρμοσμένων εἰς τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐλπίδα, ὡς αὕτη ὑπονοεῖται εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν καὶ βιοῦται εἰς ἐκάστην ἐποχὴν. Ἄλλωστε μία νέα συγχρονισμένη δῆθεν ὁμολογία πίστεως, πρῶτον θὰ εἶναι πάλιν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον στατικὴ καὶ περιγραφικὴ κατάφασις, θὰ χρῆζῃ δὲ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγα ἔτη ἀντι-

καταστάσεως καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἡ ἀλλαγὴ μερικῶν λέξεων καὶ ὄρων δὲν λυεῖ τὸ πρόβλημα οὔτε τῆς ἀνακαινίσεως, οὔτε πολὺ περισσότερον τῆς δυναμικῆς αὐτῆς παρουσίας εἰς ἐκάστην μεταβαλλομένην ἐποχὴν. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νέων ὁμολογιῶν πίστεως εἴτε διὰ τὴν συναντήσῃ ἢ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ Θεολογία τὰ νέα ρεύματα, εἴτε διὰ τὴν καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὸ περιεχόμενον τῆς δογματικῆς τῆς διδασκαλίας. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον χρειάζεται ἐκ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ κυρίως λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς ιστορικότητος τῆς πίστεως, ὡς μαρτυρεῖται διὰ τῆς ἀπολογίας τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, εἶναι μία ἄλλη θεολογικὴ ἐνέργεια, ἡ ὁποία μεταβάλλει τὴν κατάφασιν, τὸ δεδομένον καὶ πρωταρχικόν, εἰς ἐξήγησιν καὶ σχέσιν πρὸς τὸ ἐκάστοτε περιβάλλον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ πίστις γίνεται ἀπολογία ἐλπίδος, δηλαδὴ δυναμικὴ παρουσία, νέα σκέψις καὶ θεωρία δράσεως μετὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ κόσμου χωρὶς καμμίαν δίψαν λογικῆς αὐτοδικαιώσεως ἢ ἀντιθετικῆς πάλης, δηλαδὴ «μετὰ πρᾶυτητος καὶ φόβου».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος ὑπενθυμίζει εἰς τὴν δογματικὴν-ὁμολογιακὴν Θεολογίαν, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ, πρῶτον ἐκθέσεως τῆς πίστεως πρὸς ἀκριβῆ περιγραφὴν κατὰ τὸ δυνατόν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, δεύτερον δημιουργίας μέσῳ αὐτῆς κατηχητικῶν ἔργων πρὸς εἰσαγωγὴν νέων πιστῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἰδίως εἰς τὸν χῶρον τῆς ἱεραποστολῆς, καὶ τρίτον τῆς ἐπεξηγήσεως τῆς πίστεως ὡς νέου τρόπου σκέψεως καὶ ζωῆς καὶ ἐν διαρκεῖ σχέσει εὐρισκομένου μετὰ τοῦ ιστορικοῦ περιβάλλοντος, ἥτοι τῶν πνευματικῶν, ἰδεολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ρευμάτων ἐκάστης ιστορικῆς περιόδου. Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος ἐργάζεται εἰς τὸν τρίτον τοῦτον χῶρον τῆς Θεολογίας καὶ δὲν ἀναιρεῖ ἢ ἀκόμη παραγυρῶζει τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα τῶν δύο προηγουμένων.

Παρὰ ταῦτα, γίνεται σαφές, ὅτι διὰ τῆς διαστάσεως τῆς ἐλπίδος ἡ πίστις ἐμφανίζεται κατ' ἄλλον εὐρύτερον καὶ πλέον εὐέλικτον τρόπον ἀποβάλλουσα τὸν εὐκόλον μανδύαν τῆς αὐτοκαταφάσεως, μετὰ τοῦ ὁποίου τὴν καλύπτει ἡ ὁμολογιακὴ Θεολογία. Μὴ νομισθῆ, ὅμως, ὅτι ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπολογία πλησίον τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας ἐπέχει θέσιν ἀπλῆς τροπικῆς ἢ μεθοδολογικῆς διαφοροποιήσεως. Αὕτη ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν οὐσίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἡ ὁποία ὄντολογικῶς εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐλπίδος χωρὶς νὰ ταυτίζεται μετ' αὐτῆς. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῆ, ὅτι ἡ διαφοροποιὸς ἔννοια δὲν εἶναι μεθοδολογικῆς, ἀλλ' οὐσιαστικῆς φύσεως, διότι ἡ πίστις δὲν ἐκδηλοῦται ὁμολογιακῶς, ἀλλὰ καὶ κυρίως δὲν βιοῦται ὑποκειμενικῶς καὶ ὁμαδικῶς ἄνευ τῆς ἐλπίδος, ὅπως ἀκόμη περισσότερον ἄνευ τῆς ἀγάπης. Τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῆ εἰς στιγμὰς μονιστικῶν ὁμολογιακῶν τάσεων τῆς Θεολογίας τῶν ἀντιμαχομένων καὶ διηρημένων χριστιανικῶν τῶν ἐπὶ μέρους παραδόσεων ἢ ἀποκόσμου φυγῆς αὐτῶν ἐνώπιον τῆς συνεχῶς ὀγκουμένης ἐκκοσμικεύσεως τοῦ περιβάλλοντος. Αἱ μονιστικαὶ αὐταὶ τάσεις δίδουν ἀπό-

λυτον προτεραιότητα εις την ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἀπλῶς ὡς καταφάσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ὡς «ἐξεχωριστῆς» καὶ σαφῶς διακεκριμένης καὶ αὐτοδεδικαιωμένης μέσῳ τῶν αὐτῶν λέξεων καὶ ὄρων, ἐπαναλαμβανομένων στερεοτύπως καὶ παρουσιαζομένων ὡς λογικὸν σύστημα, μὲ ἰδίαν γνωσεολογικὴν βάσιν ἄνευ σχέσεως μετὰ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς δοκιμασίας ἐντὸς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν πεδίων γνώσεως καὶ πνευματικῶν-ἐκπολιτιστικῶν τάσεων τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος ἐδῶ, ὡς τὸ ἀναπόσπαστον μέρος τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐκφράσεως τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, προσδίδει εἰς τὴν διὰ τῆς Θεολογίας σκέψιν καὶ πρᾶξιν βαθύτερον καὶ καθολικώτερον περιεχόμενον εἰς τὴν πίστιν, καθὼς καὶ νέαν μορφήν ἀμέσου καὶ προσιτῆς παρουσίας καὶ σχέσεως αὐτῆς ἐντὸς καὶ μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης πραγματικότητος:

Ἡ πίστις δὲν ἐκφράζεται μόνον εἰς διακηρύξεις ὡς ἐνέργεια ὁμολογίας. Ἡ ὁμολογία ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι μόνον καὶ ἡ μόνη ἐπιβεβαίωσις τῆς πίστεως. Ἡ πίστις εἶναι ὄντολογικῶς καὶ ἐλπίς καὶ βιοῦται καὶ ἐκφράζεται κυρίως ὡς τοιαύτη ἄρα καὶ ἡ ὁμολογία εἶναι συγχρόνως καὶ ἀπολογία, ὡς ἐξήγησις συνεχῶς νέα καὶ σύγχρονος τοῦ ἤδη δοθέντος καὶ ἀμεταβλήτου.

β. Ἡ καθολικότης τῆς ὁμολογίας διὰ τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος. Ἡ ὁμολογιακὴ πρᾶξις καὶ θεολογία, ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῆς πίστεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κατὰ ταῦτα ταυτόσημος μόνον μὲ τὴν λεκτικὴν ὁμολογιακὴν ἐκφρασίν της. Ὁ «βερμπαλισμὸς» καὶ «κονφουσιοναλισμὸς» αὐτὸς ἀντίκειται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον εἰς τὴν φύσιν τῆς ἐνεργοῦς καὶ ζωντανῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, τὴν ὁποίαν ἡ πίστις αὐτὴ ἐμπεριέχει, προκαλεῖ καὶ ἐκφράζει μέσῳ κατηγοριῶν βιώματος καὶ ὑπάρξεως. Ὁμολογεῖ κανεὶς μέσῳ ὀλοκλήρου τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς ἐντὸς ὄλων τῶν ἐκφάνσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς⁵.

Ἡ ὁμολογιακὴ καὶ ἱστορικὴ Θεολογία ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκτὸς τῶν γραπτῶν ὁμολογιῶν τῆς πίστεως ἡ μυστηριακὴ ζωὴ, ἡ λειτουργία, ἡ μαρτυρία τῆς ὅλης ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συγκεκριμένη δρᾶσις, ἠθικὴ ἐπίδοσις, προσωπικὴ μετοχὴ τοῦ χριστιανοῦ εἰς κάθε εὐγενῆ καὶ καλὴν ἐπιδίωξιν πρὸς μεταβολὴν τῶν ὄρων διαβίωσης ἐντὸς τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν ἀποτελοῦν ὅλα αὐτὰ ὁμολογίαν πλεόν καθολικῆς μορφῆς, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς ἐννοίας, τῆς πίστεως καὶ τῆς

5. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ τελικὸν ἀνακοινωθὲν τῆς Συνελεύσεως, ἀφοῦ εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐπιβεβαίωσης τῆς Ἐλπίδος, δηλαδὴ δίδει τὴν θεολογικὴν βάσιν τοῦ θέματος, κατόπιν συνεχίζει μὲ μαρτυρίας-ἀπολογίας ἐλπίδος εἰς συγκεκριμένας καταστάσεις ἐντὸς τοῦ κόσμου ἐπὶ διαφόρων προβλημάτων κοινωνικῆς, οικονομικῆς, φυλετικῆς φύσεως, σχέσεως φύλων καὶ παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ φλέγοντα θέματα τῆς σημερινῆς καταστάσεως ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἐν τέλει δὲ παρουσιάζει τὴν ἐσχατολογικὴν θεολογικὴν διάστασιν τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος.

ἀνάγκης ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος πρὸς πάντα, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ ἴδῃ ταῦτα καὶ ὄχι μόνον νὰ ἀκούσῃ ἢ νὰ διαβάσῃ μόνον περὶ τούτων.

Ἐπὶ πλέον, ἡ καθολικότης αὐτῆ σημαίνει τὸ ἀντίθετον ἐνὸς ἰδεολογικοῦ καὶ αὐθαιρέτου ὀλοκληρωτισμοῦ. Ἡ ὁμολογιακὴ Θεολογία δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζηται ὡς μία μετὰ τῶν ἄλλων ἰδεολογιῶν, ἡ ὁποία ὑπόσχεται τὴν ἄμεσον λύσιν ὅλων τῶν προβλημάτων τῶν ἀνθρώπων εὐθύς μετὰ τὴν ἐπικράτησίν της. Ἡ ὁμολογία ὡς ἀπολογία ἐλπίδος βοηθεῖ τὴν Θεολογίαν νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀπολυτολογίαν της ὡς σύστημα ἰδεῶν καὶ τὴν ἐμφανίζει ὡς καθολικωτέραν ἐνόρασιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως δὲν εἶναι κατακτητικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ. Δὲν εἶναι κανεὶς κτήτωρ τῆς ἀληθείας καὶ δὲν προσπαθεῖ μέσῳ αὐτῆς νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁμολογεῖ ὀρθῶς καὶ πλήρως τὴν ἀλήθειαν αὐτῆν. Ἡ καθολικότης τῆς ὁμολογίας ἐδῶ εἶναι ποιητικῆς καὶ ὄχι ποσοτικῆς φύσεως. Δὲν ὑπάρχει ἡ δύναμις τῆς κατισχύσεως ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅπως προκειμένου περὶ ἀπολύτων ἰδεολογιῶν.

Ἡ ὁμολογία ζωογονεῖται ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ἡ ὁποία εἶναι ἐσωτερικὴ, μυστικὴ, ὑπαρξιακὴ κατάστασις. Ἡ ἐλπίς προσκαλεῖ τὴν πίστιν νὰ στραφῇ πρὸς τὸ μέλλον, πρὸς τὴν συνεχῆ ἀναμονὴν πληρώσεως αὐτῆς. Δὲν ὑπόσχεται ἄμεσον πληρώσιν, διότι τότε δὲν θὰ ἦτο ἐλπίς, ἀλλὰ πρόγραμμα ὀλοκληρωτικῆς ἰδεολογίας. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ ὑπάρχει «ἐν ἡμῖν», ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἀπόλυτον κτήμα μας. Δὲν ἀποδεικνύομεν αὐτὴν οὔτε διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ὁμολογιῶν, οὔτε διὰ πειθαναγκασμοῦ τῶν προσηλύτων. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ μᾶς κατέχει καὶ μᾶς συνέχει εἰς ἓν, ὅλους ὅσους συγκατατέθησαν διὰ πίστεως εἰς τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ μόνη ἐλπίς, ἡ ὁποία δὲν διαψεύδεται. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ μᾶς κατέχει δὲν τὴν κατέχομεν, ἀλλ' εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι πρῶτον δὲν θὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ καὶ εἰς τὰς πλέον ἀπελπιστικὰς στιγμάς, δεύτερον ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀνακαινίζῃ οἰανδήποτε ἀπελπιστικὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου καὶ τρίτον ὅτι δὲν ἐπιτρέπει καμμίαν ψευδῆ ἀνθρωποκεντρικὴν αὐτάρκειαν.

Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος, ὡς καθολικὴ καὶ πλήρης ὁμολογία πίστεως, περιλαμβάνει ὄχι μόνον τὴν ὑπόσχεσιν ἐπιτυχίας, πληρώσεως τῶν ἐπιτιζομένων καὶ κατισχύσεως ἐναντίον ὅλων τῶν ἄλλων κατὰ κόσμον ἀπογοητεύσεων, ἀλλὰ καὶ κυρίως τὴν νηφαλιότητα τῆς προσμονῆς, τὴν ἀποδοχὴν τοῦ πάθους καὶ τὴν ταπεινώσιν ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι τὴν ἔχουν ὡς δωρεὰν τοῦ Πνεύματος καὶ ὡς χάρισμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀπολογίας, τοῦ νὰ διδῇ κανεὶς λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος ἐν χαρᾷ καὶ ἐν τῷ πάθει συγχρόνως, ἐν τῇ βεβαιότητι ἀσφαλοῦς πληρώσεως αὐτῆς τελικῶς εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐν τῇ ἀναμονῇ μέσῳ συνεποῦς πρὸς τὴν πληρώσιν αὐτῆν ἀγῶνος ἐντὸς τοῦ κόσμου τώρα.

Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος εἶναι διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καθολικωτέρα ὁμολογία πίστεως ἀπὸ τὴν ἀπλὴν διακήρυξιν αὐτῆς μέσῳ μιᾶς ἱστορικῆς, στατικῆς ἐκθέσεως. Ἡ ἀπολογία εἶναι στάσις ἐφεκτικὴ «ἐν φόβῳ καὶ πραύτητι», εἶναι σῶφρων, καταδεικτικὴ τῶν ἀνθρώπων, διότι ὁμιλεῖ κυρίως περὶ ἐλπίδος

καὶ ἔχι τόσον περὶ τῆς ἤδη ἀποκτηθείσης καὶ κατακτηθείσης γνώσεως, ἡ ὁποία «πιέζει» καὶ ὑποχρεώνει εἰς ἀποδοχὴν τῆς. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὅμως ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος κρημνίζει ὅλα τὰ εἶδωλα καὶ τὰ ἀπόλυτα, τὰ ὁποῖα ὑψώνει ὁ αἰσιόδοξος ἀνθρωποκεντρισμὸς καὶ ἡ μανία τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἰδικῆς μας γραμμῆς, σκέψεως καὶ ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων.

γ. Ὁ μολογία ὡς ἀπολογία τῆς μὴ εἰσέτι πληρωθείσης ἐλπίδος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως γίνεται μία συνεχῆς διαλογικὴ ἐνέργεια μετὰ τῶν διαφόρων ρευμάτων καὶ πνευματικῶν ἐκπολιτιστικῶν καταστάσεων ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ἡ ἐλπίς, ὡς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πίστεως προερχομένη καὶ μόνον ἐν ταυτότητι μετ' αὐτῆς συλλαμβανομένη, παρουσιάζει τὴν πίστιν ἔχι μόνον ὡς εἰς παρελθὸν γεγονὸς ἀναφερομένην, ἀλλὰ, καὶ κυρίως, ὡς εἰς τὴν μελλοντικὴν διάστασιν τῆς ἀναμονῆς πληρώσεως αὐτῆς ἐκτεινομένην. Συνήθως ἡ ὁμολογιακὴ, ἱστορικὴ Θεολογία δὲν συμπεριλαμβάνει τὴν πραγματικὴν, δυναμικὴν, ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἀνοίγεται διὰ τῆς προσμονῆς τῆς τελικῆς πληρώσεως αὐτῆς μέσῳ τῆς ἐλπίδος. Ἡ ἐλπίς τοῦ Χριστοῦ ἐκχέεται εἰς τὰς καρδίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ρωμ. 5,4) ὡς ἡ ὑψίστη δωρεά, διὰ τῆς ὁποίας τις ἀποδέχεται τὴν υἰοθεσίαν καὶ ἀναφωνεῖ Ἄββᾶ, ὁ Πατήρ. (Γαλ. 4,5). Ἡ ἐλπίς εἶναι ἢ εἰς τὰ μύχια τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως παρουσία τῆς χάριτος τοῦ τρισυποστάτου Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δημιουργεῖ ἐκ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως τὴν ἀναμονὴν τοῦ Τέλους, τῆς πληρώσεως ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἡ πίστις διακηρύττει ὡς τὴν ἀνωτέραν πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας ὑπάρξεως, ὅπως τοῦτο θὰ γίνῃ πραγματικότης πλήρως εἰς τὸ μέλλον. Διὰ τοῦ τρόπου, ὅμως, αὐτοῦ ἡ ὁμολογιακὴ ἀπλῶς ἱστορικὴ Θεολογία λησμονεῖ καὶ παραμελεῖ τὴν κυρίαν διάστασιν τῆς πίστεως, ὅταν αὐτὴ θεωρεῖται μέσῳ τῆς ἐλπίδος.

Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος δὲν διστάζει, ὅταν ὀμιλῇ περὶ τῆς δωρεᾶς ταύτης τοῦ Πνεύματος «τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος» καὶ «ἐνῶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἑαυτοῖς στεναζόμεν, υἰοθεσίας ἀπεκδεχόμενοι» (Ρωμ. 8,23) νὰ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὴν κλασσικὴν του ἔκφρασιν ὅτι διὰ πίστεως ἡ σωτηρία διὰ τῆς φράσεως «τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν» (Ρωμ. 8,24). Ἡ ἀντικατάστασις αὐτὴ ἔχει βαθυτάτην σημασίαν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ πραγματικότης τῆς πίστεως ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἐδῶ καὶ τώρα, ὡς ἡ εἴσοδος εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς δοθείσης διὰ τῆς τραγικῆς καὶ πλήρους πάθους ἱστορικῆς στιγμῆς τοῦ παρελθόντος, βιοῦται καὶ ἐκφράζεται τώρα ὡς ἐλπίς βεβαία καὶ ἀσφαλῆς, ἡ ὁποία ὅμως θὰ πραγματοποιηθῇ εἰς τὸ μέλλον. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ δὲν εἶναι ἀκόμη πραγματικότης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδείξῃ κανεὶς αὐτὴν ὡς πραγματικότητα ὀρατὴν καὶ ἀσφαλῆ, ὅπως τὰ ἄλλα ἀντικείμενα τῆς ἀμέσου πραγματικότητος. Ὁ Παῦλος διὰ τοῦτο ἐπέξηγε τὴν ἀντικατάστασιν αὐτὴν, ὅτι δηλαδὴ «τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν» διὰ τῆς φράσεως «ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέ-

πει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα» (Ρωμ. 8, 24-25).

Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως τελικῶς γίνεται κυρίως διὰ τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ τοῦ εἶδους, δηλαδὴ τῆς ἐλπίδος, ἡ ὁποία παραμένει κεκρυμμένη, μὴ ὁρατὴ, συλλαμβανομένη καὶ βιουμένη ὡς ἀνωτέρα πραγματικότης μόνον δι' ὑπομονῆς. Εἶναι ἀσφαλῆς καὶ βεβαία, ἀλλὰ δὲν γίνεται ποτὲ βιαία, πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε «ἐν πραύτητι καὶ ἐν φόβῳ», διότι δὲν εἶναι ὑπὸ τὴν ἰδικὴν μας κατοχὴν καὶ λογικὴν ἀπόδειξιν. Ἡ ἀνωτερότης αὐτῆς ἐγκρίεται ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι δὲν πληροῦται αὐτὴν τὴν στιγμὴν, δὲν γίνεται ἀμέσως καὶ πιεστικῶς ἢ πειστικῶς ἢ ἀναγκαστικῶς. Εἶναι ἐλπίς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τελικὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, ὅχι μόνον ἰδικῆς μου ὡς πιστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς πίστεως, ἡ ὁποία συμπάσχει καὶ «συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. 8,22). Ἐὰν ἦτο ἡ ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τῶν πιστῶν, ἤδη πραγματικότης, τότε δὲν θὰ εἶχομεν σωθῆ «τῇ ἐλπίδι», δηλαδὴ διὰ τῆς χάριτος, τῆς δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος τῆς βεβαίας ἀναμονῆς, τοῦ «ἄρραβῶνος» αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ αὐτοματισμοῦ τῆς πίστεως ἀνευ ἐλπίδος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅχι μόνον ἱστορικῶς ἀνέφικτον, ἀλλὰ ἐν τῇ πραγματικότητι τῆς ἀληθοῦς πίστεως, τῆς βιωματικῆς καὶ ὑπαρξιακῆς αὐτῆς συλλήψεως ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἄτοπος.

«Τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν» διὰ πίστεως σημαίνει, τέλος, τὸ συμπάσχειν ἐν ἀναμονῇ σωτηρίας μετὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Δὲν ὑπάρχει ὁμολογία πίστεως ἀνευ τῆς συναυτίσεως αὐτῆς. Ἡ ἱστορία προσλαμβάνει ἔτσι τὴν δυναμικὴν τῆς ἀξιολόγησιν ἐκ τῆς μελλοντικῆς τῆς διαστάσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς σωτηρίας τῆς γενομένης ἐφ' ἅπαξ ἐν Χριστῷ. Ἡ ἐλπίς ὡς οὐσία καὶ μέσον συλλήψεως τῆς πραγματικότητος τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ δίδει εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπόστασιν, σκοπιμότητα καὶ ἐπομένως δυναμισμόν καὶ ἀξίαν. Κάθε ἐλπίς, θὰ πρέπη νὰ παρατηρήσωμεν, ἰδιαίτερος κάθε κοσμικῆ ἀνθρωποκεντρικῆ ἐλπίς, διὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ ἐλπίς, δὲν εἶναι εἰσέτι πληρωθεῖσα ἢ δὲν θὰ πληρωθῆ ποτέ, καθ' ὃν τρόπον ἐλπίζει τις, ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν δεδομένων καὶ μὲ ἀνθρώπινα καθαρῶς καὶ μόνον κριτήρια. Ἡ ἐλπίς χαρακτηρίζεται πλέον μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ὡς ἄρραβῶνος, ὡς ἐσχατολογικῆ, ὡς δυναμικῆ ἀναμονῆ τελικῆς πληρώσεως αὐτῆς. Ὁ Παῦλος εἶναι κατηγορηματικὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο· ὁμιλεῖ περὶ πάσης ἐλπίδος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δωρεᾶς τῆς ἐλπίδος τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ὁποίας σωζόμεθα, («ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς»).

Ταῦτα σημαίνουν μίαν εἰς τὸ ἔπακρον ρεαλιστικότητα ἀντιμετωπίσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῆς σημασίας αὐτῶν, τῆς συμβολῆς τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως ὡς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος ἐν ἡμῖν εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τὸν παντοσείδῃ ἀγῶνα ὅλων τῶν ἀνθρώπων διὰ μίαν πραγματικὴν πρόοδον, διὰ κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ πάσης καταδυναστεύσεως, ἐκμεταλλεύσεως καὶ καταπιέσεως τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τοῦ θέματος τῆς ἐν Χριστῷ ἐλπίδος ὡς τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως καὶ μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ πίστις μόνον δύναται νὰ γίνη ἀπολογία καὶ δυναμικῶς παρούσα εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, ἐλέγχει ὄχι μόνον τὴν μονομέρειαν τοῦ ὁμολογιακοῦ θεολογικοῦ δογματισμοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν του γλῶσσαν, τὴν ὑποχώρησιν ἐκ τῆς σκηνῆς τῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν μεταλλαγῶν, τὴν ἄκρατον αὐτοπεποίθησιν καὶ αὐτάρκειαν εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ ἀκριβεῖς καθορισμοὺς λογικῶς τῆς οὐσίας τῆς πίστεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ἀπολυτολογίαν τῶν πολιτικῶν ἰδεολογιῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων εἰς ἐφήμερα εἶδωλα κατορθωμάτων, τὰ ὅποια θὰ ἐπιφέρουν δῆθεν τὴν πλήρη εὐτυχίαν καὶ ὀριστικὴν λύσιν τῶν προβλημάτων ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος.

Ὁ ρεαλισμὸς τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος κρημνίζει κάθε ἀνθρώπινον ἀπόλυτον, ἀφοῦ ἔχει κρημνίσει κάθε εὐκόλον θεολογικὴν δογματικὴν αὐταρέσκειαν καὶ αὐτάρκειαν. Κλονίζει τὸν ἀπόλυτον τῶν ἀνθρωπίνων λύσεων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὴν ζῶσαν χριστιανικὴν πίστιν νὰ μεταβληθῇ εἰς εὐκόλον προπαγανδιστικὴν ἰδεολογίαν. Ἐλέγχει τὴν ἀπερίσκεπτον αἰσιοδοξίαν εἰς πλήρη μελλοντικὴν ἐπίλυσιν τῶν κοινωνικῶν, διεθνῶν καὶ οικονομικῶν προβλημάτων, ἀλλ' ὑπενθυμίζει καὶ εἰς τοὺς ὁμολογοῦντας τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὅτι δὲν ἔχουν αὐτοὶ νὰ προσφέρουν ἐντὸς τῆς ἱστορίας εὐκόλους καὶ ἀπολύτους λύσεις εἰς τὰ προβλήματα αὐτὰ μέσῳ εὐκόλων διακηρύξεων, δι' ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ ἐξ ἀποστάσεως ἐπιτιμητικοῦ ἐλέγχου τῶν πάντων, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μετοχῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν κοινὴν προσπάθειαν ὄλων τῶν ἀνθρώπων διὰ μίαν καλυτέραν αὔριον.

Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς κάθε ἀπολυτολογίας καὶ δογματισμοῦ δὲν σημαίνει ἐξ ἄλλου ἀπαισιοδοξίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δυνατότητα ἐπιγνώσεως τῆς πίστεως καὶ συνεποῦς ἐκφράσεως αὐτῆς διὰ τῆς ὁμολογιακῆς Θεολογίας, οὔτε ἀκόμη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γενικῶς δυνατότητα καλλιτερεῦσεως τῶν πραγμάτων, προόδου καὶ ἰδίως ἐξυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς συνεχοῦς καὶ ὀλονὲν καὶ περισσότερον κατισχύσεως τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Ἀντιθέτως, μάλιστα, ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος, εἰδικώτερον αὐτὴ ἢ ἔμμονὴ εἰς τὴν μελλοντικὴν διάστασιν τῆς πραγματικότητος καὶ πραγματοποίησεως τῆς ἐλπίδος, ὡς τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως, δίδει εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου ἀνωτέραν ἀξίαν καὶ δυναμισμὸν. Ἡ συνεχῶς μὴ εἰσέτι πλήρωσις τῆς ἐλπίδος, πρῶτον, φέρει εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ ἀναγκαστικὴν σχεδὸν ταυτότητα αὐτὴν μετὰ τῶν ὀρθῶν καὶ δικαίως τρεφομένων ἐλπίδων τῶν ἀνθρώπων, ἐν γένει, καὶ ὑποχρεώνει ἔτσι τοὺς χριστιανοὺς εἰς πλήρη συνεργασίαν μετ' αὐτῶν, δεύτερον, καθιστᾷ τὴν ἱστορίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, χῶρον τῆς συνεχοῦς δυναμικῆς ἐνεργείας τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει, ἀκαταπαύστως, ἐφ' ὅσον «ἐλπὶς βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπὶς» καὶ «ὃ γὰρ βλέπει τίς, τί καὶ ἐλπίζει», δηλαδὴ, ἡ μὴ εἰσέτι πλήρωσις

ἐδῶ τῶν ἐλπίδων ἐξασκεῖ συνεχῆ ἔλξιν πρὸς μεγαλύτεραν συνεχῶς προσπάθειαν, καὶ τρίτον, διασώζει τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν στατικότητα καὶ τὴν κυκλοειδῆ ἐπαναληπτικότητα τῆς καὶ τὴν ἀνοίγει πρὸς τὸ Τέλος τῆς, τὴν ἀνωτέραν σκοπιμότητά τῆς, ἢ ὅποια τὴν καταξιώνει καὶ τὴν ἀναμοχλεύει ὡς κίνησιν συνεχῶς πρὸς τὰ ἔμπροσ.

Ἐπομένως, ἢ μὴ εἰσέτι πληρωθεῖσα ἐλπίς, μέσῳ τῆς ἀπολογίας αὐτῆς ὡς ὑπάρχουσα ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, συνάπτει ἀρρήτως καὶ δυναμικῶς τὴν πίστιν αὐτὴν μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου, δίδει εἰς αὐτὰς περιεχόμενον καὶ συμβάλλει μετ' αὐτῶν εἰς τὴν γενικὴν προσπάθειαν τῆς καταξίωσης τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τῆς συλλήψεως τοῦ ἀνωτέρου προορισμοῦ ὅχι μόνον τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἱστορίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Τέλους αὐτῆς. Εἰς τὸ δεῦτερον κατωτέρω Μέρος θὰ προσπαθήσωμεν νὰ καταδείξωμεν τὴν στενὴν σχέσιν, ἢ ὅποια δημιουργεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπολογίας τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος μετὰ αὐτῆς καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου.

2. Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Εἶναι φανερόν, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, ὅτι ἢ ἐν ἡμῖν ἐλπίς τοῦ Χριστοῦ ἀφορᾷ καὶ εἰς ὅλην τὴν Δημιουργίαν, εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔχει ἄμεσον σχέσιν μετὰ τὰς ἐλπίδας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἀναμένουν καλλιτέρευσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς μέσῳ τῆς συνεχοῦς καὶ περισσότερον κατισχύσεως τοῦ δικαίου, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος εἰς τὸ αὐτὸ κείμενον τῆς πρὸς Ῥωμαίους συσχετίζει ἀπολύτως τὴν ἐλπίδα τοῦ Πνεύματος μετὰ τὴν ἐλπίδα ὀλοκλήρου τῆς Δημιουργίας ἢ καλύτερον ὀμιλεῖ περὶ μιᾶς ἐλπίδος, τῆς ὅποιας μετέχει ὀλόκληρος ἢ Δημιουργία. Ἀντὶ τῆς λέξεως «δημιουργία» χρησιμοποιοῖ τὸν πολὺ πλέον περιεκτικὸν ὄρον «Κτίσις», ὁ ὅποιος, ὡς συνήθως εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, περιλαμβάνει μετὰ τοῦ ἀνθρώπου πιστοῦ καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλον τὸν δημιουργηθέντα κόσμον, ὡς αὐτὸς ἐδημιουργήθη ἐν Χριστῷ, ὡς «ἐκτισται ἐν αὐτῷ» δηλαδὴ μετὰ ἀπώτερον σκοπὸν καὶ βαθυτέραν ἔννοιαν πρὸς κοινωνίαν μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ὁμοίωσιν Αὐτοῦ. Ὅλη ἢ Δημιουργία ὡς Κτίσις ἐνοῦται ἐν τῇ μιᾷ ἐλπίδι τῆς ἀπελευθερώσεως «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς» καὶ τοῦτο συμβαίνει μέσῳ τῆς ἐλπίδος «τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ», τῶν μετεχόντων δηλαδὴ ἤδη διὰ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτὴν. Ἡ Κτίσις ἔτσι παρουσιάζεται ἀναμένουσα δυναμικῶς μέσῳ τῆς αὐτῆς ἐλπίδος («ἢ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται») (Ῥωμ. 8,19), διότι ὑπετάγη αὐτῇ εἰς τὴν δουλείαν «οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι

και αυτή ή κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀντί τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 8,20).

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χωρίου αὐτοῦ και ἐφ' ὅσον, ὡς παρατηρήθη ἀνωτέρω, ή ἀπολογία τῆς ἐλπίδος δεικνύει πρὸς τὸ μέλλον, πρὸς τὴν τελικὴν πλήρωσιν αὐτῆς, ή συσχέτισις μεταξύ τῆς ἐλπίδος ἐκ τῆς δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος διὰ πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν ἔχει ἄμεσον ἀναφορὰν ταυτότητος μετὰ τῆς «ἐπ' ἐλπίδι» ἀναμονῆς ὅλης τῆς Κτίσεως, τῆς τελικῆς ἀποκαλύψεως τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴν τὴν σύνδεσιν ἐνεργεῖ ή ἀπολογία τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος και ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνδέσεως αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ή ἀπολογία περιλαμβάνει τὴν συνεχῆ ἐπαφὴν και συνεργασίαν μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου, ὅλων τῶν ἀνθρώπων, τῶν καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην εὐρισκομένων.

α. Ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος λόγῳ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἡ θεώρησις τῆς Δημιουργίας ὡς Κτίσεως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καθιστᾷ φανεράν τὴν κοσμικὴν διάστασιν τῆς σωτηρίας. Καίτοι αὐτὴ δὲν γίνεται ἐνσυνειδήτως ἀποδεκτὴ διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς πίστεως ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐν τούτοις ὑπάρχει ὡς δυνατότης και τίθεται ὡς τὸ πρόβλημα ἐκλογῆς διὰ πάντας. Ἐφ' ὅσον «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα» (Κλ. 1,16) και ἐφ' ὅσον «τοὺς πάντας συνέκλεισεν ὁ Θεὸς εἰς ἀπειθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ» (Ρωμ. 11,32) ή παγκοσμιότης τῆς σωτηρίας εἶναι δεδομένη, πρῶτον διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως και δεύτερον διὰ τῆς μέσῳ αὐτῆς προθέσεως και σκοπιμότητος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι και εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2,4). Ὁλόκληρος ή ἱστορικὴ πραγματικότης εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν πρόθεσιν, ἐπιδίωξιν και σκοπιμότητα τῆς τελικῆς ἀνακεφαλαίωσεως τῶν «πάντων» ἐν Χριστῷ. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς πίστεως ὁ κόσμος φέρει τὰ σπέρματα τῆς καθολικῆς αὐτῆς τελικῆς σωτηρίας και τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα εἶναι πλαγία ἀποκάλυψις, και ἔμμεσος τρόπος τοποθετήσεως τοῦ θέματος, δημιουργίας τῆς ἀνάγκης τῆς σωτηρίας και ἀναζητήσεως αὐτῆς. Ἡ δημιουργία ἐλπίδων ἐντὸς τῆς κοσμικῆς καταστάσεως δι' ἓνα καλύτερον, δικαιότερον κόσμον ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῆς τάσεως αὐτῆς ἐντὸς τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν ἐνσυνείδητον ἢ ὄχι ἀποδοχὴν τῆς ἀνάγκης πρὸς μετοχὴν εἰς τὴν σωτηρίαν ἐν Χριστῷ μέσῳ τῆς ἱστορικῆς ἀναγκαιότητος.

Αἱ ἐλπίδες, τὰς ὁποίας τρέφει ὁ κόσμος ὑπὸ τὴν πρόθεσιν και τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν («πάντων») και ἐφ' ὅσον αἱ ἐλπίδες αὐταὶ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἀπὸ χριστιανικῆς πλευρᾶς καλλιτέρευσιν ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινότερον τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, εὐρίσκονται αἱ ἐλπίδες τοῦ κόσμου εἰς ἄμεσον συσχέτισιν μετὰ τῆς Ἐλπίδος, τὴν ὁποίαν ἀμέσως δημιουργεῖ τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποφασίσει νὰ ὁμολογήσῃ αὐτὴν. Τὸ

γεγονός, ὅτι ἡ ἐλπίς αὐτὴ ἀναφέρεται κυρίως καὶ τελικῶς εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων δὲν σημαίνει ὅτι ὁ κόσμος δι' αὐτῆς ἐκμηδενίζεται καὶ ἡ πραγματικότης του παραγνωρίζεται. Ἀντιθέτως, ὡς καὶ εἰς προηγουμένην παράγραφον ἐτονίσθη, ἡ ἐσχατολογικὴ ἐλπίς ἐμπερικλείει τὴν ἱστορίαν καὶ δίδει εἰς αὐτὴν τὸ δυναμικόν της περιεχόμενον καὶ τὴν ἀνωτέρα σκοπιμότητά της. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐσχατολογικὴ ἐλπίς, ἐρριζωμένη βαθύτατα διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν συνείδησιν ἐνὸς πιστοῦ χωρὶς τὴν ἀναφορὰν της εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἀκόμη τὸ ὅτι ἐλπίζει κανεὶς ὡς πιστὸς εἰς αἰωνίαν ζωὴν, τοῦτο σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκ τῶν βασιικωτέρων καὶ ἀναντιρρήτων πραγματικοτήτων τῆς ζωῆς, ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς τρέφεται, ἀναπτύσσεται καὶ ἐκδηλοῦται εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον. Ὑπάρχει πρόγευσις τῆς τελικῆς πληρώσεως ἐντὸς τῆς ἱστορίας, ἐφ' ὅσον ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος μᾶς δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις διὰ μίαν συνεπεστέραν ζωὴν, ἐντὸς μιᾶς νέας ἀνανεωμένης κοινωνίας εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων, πρὸς τοὺς ὁποῖους πρέπει νὰ δίδωμεν συνεχῶς λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος δι' ὀλοκλήρου τῆς ὑπάρξεως, μὲ κάθε πρᾶξιν καὶ λέξιν πρὸς κάθε κατεύθυνσιν καὶ εἰς κάθε περίπτωσιν.

Ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀπολογίας τῆς ἐλπίδος συνάπτει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν Ἐλπίδα τῆς πίστεως μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου ἀναποφεύκτως. Ἡ ἀπολογία, λοιπόν, δὲν εἶναι μία τυπικὴ ὑποχρέωσις ἢ ἀκόμη τὸ μέσον πρὸς ἀναγκαστικὸν προσηλυτισμὸν καὶ αὔξησιν ποσοτικὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πιστῶν. Ἡ ἀπολογία καὶ ἡ ἀνάγκη αὐτῆς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ἐσωτερικῆς συνοχῆς, ἡ ὁποία ὑπάρχει μετὰ τῆς ἐλπίδος καὶ τῶν ἐλπίδων, μετὰ τῆς ἐλπιζομένου Τέλους τῆς ἐσχατολογικῆς πληρώσεως καὶ τῶν ἐλπίδων, αἱ ὁποῖαι τρέφονται ὑπὸ τοῦ κόσμου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐσχατολογικῆς πληρώσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ἤδη λαμβάνει χώραν ἐντὸς τῆς ἱστορίας, μέσῳ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πραγματικότητος τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς. Ἡ δυνατότης καὶ ἡ ἐπιταγὴ νὰ δίδῃ κανεὶς ὡς πιστὸς ἀπολογίαν εἶναι τὸ αὐτονόητον ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ ἐν ἡμῖν Ἐλπίς εἶναι κατ' ἀνάγκην μεταδοτικὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν συγκοινωνούντων δοχείων, διότι ἡ βᾶσις αὐτῆς εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὰς βᾶσεις τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου καὶ ἀναμένει μετ' αὐτῶν διὰ συνεποῦς ἔργου, ζωῆς καὶ προσπαθείας ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κόσμου τὴν προοδευτικὴν καὶ τελικὴν πλήρωσιν αὐτῶν. Ἡ ἐντολὴ τῆς ἀπολογίας ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάρχει ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ δώσῃ κανεὶς, ἐντὸς τῆς Ἐλπίδος. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν τέλει, ὅτι ἡ μὴ ἀπολογουμένη Ἐλπίς τῆς πίστεως δὲν εἶναι πραγματικὴ Ἐλπίς, διότι δὲν ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν οὐσίαν της, καὶ ἔχει χάσει διὰ τοῦτο τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της.

β. Ἡ πρόκλησις τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος ὑπὸ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἡ σχέσις αὐτῆ τῆς Ἐλπίδος μετὰ τῶν ἐλπίδων, ἡ δημιουργουμένη ἐκ τῆς παγκοσμιότητος τῆς

σωτηρίας, γίνεται ἔν τινι μέτρῳ ταύτισις, ὅταν διὰ τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος οἱ ἔχοντες αὐτὴν ὡς περιεχόμενον καὶ οὐσίαν τῆς πίστεώς των ἀποδέχωνται τὰς ἐλπίδας ἐκείνας τοῦ Κόσμου, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὴν μελλοντικὴν κατίσχυσιν μιᾶς δικαιοτέρας κοινωνίας καὶ ἐνὸς καλυτέρου κόσμου ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ εἰρήνῃ. Τότε ἡ κοινὴ ἐπιδιώξις φέρει εἰς σχέσιν τὰς ἐλπιδοφόρους προσπαθείας τοῦ κόσμου μετὰ τῆς ἐλπιδοφόρου ἀναμονῆς τῆς Ἐλπίδος καὶ ἡ ἀπολογία αὐτῆς, δηλαδὴ ἡ ἐνέργεια ἐκ μέρους τοῦ πιστοῦ νὰ δώσῃ λόγον τῆς ἐν αὐτῇ ἐλπίδος παντὶ τῷ αἰτοῦντι αὐτὸν διὰ τῆς συνεποῦς πράξεως, συνάπτει πλέον τὴν Ἐλπίδα ἐν Χριστῷ μετὰ τῶν χάριν τοῦ ἀνθρώπου τρεφομένων ἐλπίδων τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὸ καλὸν καὶ ἐλπίζοντων εἰς τὴν κατόρθωσιν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου.

Λόγῳ τῆς συνταυτίσεως ταύτης τῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς παρουσίας τῆς Ἐλπίδος, ὡς δυναμικῆς καὶ ἐνεργοῦ, αἱ ἐλπίδες τοῦ κόσμου ἐξασκοῦν πρόκλησιν πρὸς αὐτὴν, ὅπως ἐμφανισθῇ ὡς ἔμπρακτος ἐφαρμογὴ ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς λόγον τῆς Ἐλπίδος σήμερον, σημαίνει ἀκριβῶς τὸ νὰ ἀποδέχεται τὴν πρόκλησιν αὐτὴν καὶ νὰ συμμετέχῃ μετὰ τῶν ἀγωνιζομένων καὶ ἐλπίζοντων εἰς μίαν καλυτέραν αὔριον εἰς τὸν κοινωνικο-οἰκονομικὸν καὶ ἀπελευθερωτικὸν τομέα. Ἡ πρόκλησις δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς πιεστικὴ τοῦ κόσμου ἐνέργεια, εἰς τὴν ὅποιαν ἐνδίδει ὁ πιστὸς καὶ ἀναγκάζεται χάριν τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ πιεζόμενος νὰ ἀποδεχθῇ τὴν συνεργασίαν. Τοῦτο θὰ ἀποτελεῖ ἐπιφανειακὴν ἐνέργειαν ἢ χωρὶς βαθύτερον περιεχόμενον τακτικὴν. Ἡ πρόκλησις προέρχεται ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐλπίδων του, ἀλλ' ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς Ἐλπίδος καὶ τὴν ἀνάγκην ἐμπράκτου δυναμικῆς καὶ συνεποῦς ἐνεργείας καὶ παρουσίας αὐτῆς ἐντὸς τοῦ κόσμου.

Ἡ ἔντονος σημερινὴ προσπάθεια εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς κοινωνικο-οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, ἡ ἐνσυνειδητοποίησις τοῦ καθήκοντος πρὸς ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ συνεχιζομένη ποικιλόμορφος ἐκμετάλλευσις καὶ καταπίεσις τῶν ἀδυνάτων οἰκονομικῶς, φυλετικῶς, πολιτικῶς εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς προκλήσεως τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ ἀρχῶν καὶ ἰδανικῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἡ ἐνεργὸς χριστιανικὴ πίστις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀδρανήσῃ, ἐφ' ὅσον πρώτη αὐτὴ τὰ διεκήρυξε καὶ τὰ ἐνήργησε ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ κοινωνικοῦ της Εὐαγγελίου. Ἡ πρόκλησις διὰ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν βαθυτέραν θεολογικὴν βᾶσιν, εἰς τὴν συνταύτισιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐσχατολογικῆς χριστιανικῆς Ἐλπίδος, ἡ ὁποία ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ δυναμικὴν παρουσίαν, μετὰ τοῦ δικαίου ἀγῶνος ὄλων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζουν, ὅτι διὰ τοῦ ἀγῶνός των αὐτοῦ θὰ ἀντικαθίσταται ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἢ δικαιοσύνη, ἢ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῇ δυνάμεθα σήμερον — αἱ προκλήσεις διαφέρουν εἰς

κάθε ἐποχὴν — νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς προκλήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν τὴν ἀπολογία τῆς Ἑλπίδος.

I. Ἡ πρόκλησις εἶναι ἰσχυροτέρα κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον («ἐσωτερικῶς»), δηλαδὴ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ὅταν θεωρηθῇ αὐτὴ εἰς τὴν παγκόσμιον διάστασίν της. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν, κατ' ἀρχάς, (ὅπου καὶ ἔλαβε χώραν τὸ Συνέδριον τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀπολογίας τῆς Ἑλπίδος) αἱ Ἐκκλησίαι εἶναι πλήρεις ἐλπίδος καὶ ἀγωνιστικοῦ πνεύματος. Οἱ πιστοὶ τῶν εὐρίσκουν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς εἶναι ἡ βάσις τῆς δημιουργίας νέων ἐθνῶν μὲ τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης καὶ ἐλπίζου ἀκόμη, ὅτι νέαι μορφαὶ ἐνεργείας ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς θὰ πρέπη νὰ ὀδηγήσουν τοὺς χριστιανοὺς εἰς πλήρη μετοχὴν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Μία ἀνανεωμένη χριστιανικὴ πίστις, ὡς αὐτὴ τῶν πρώτων αἰώνων, μέσῳ τῆς ἀπολογίας τῆς Ἑλπίδος σήμερον κλονίζει ἀργά, ἀλλ' ἀσφαλῶς, τὰ θεμέλια τῆς σκληροτέρας δουλείας, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν φυλῶν καὶ τὴν ἀπαξίωσιν τῆς ἐγχρώμου μαύρης φυλῆς. Μετὰ μακροχρόνιον ἀντιγραφὴν εὐρωπαϊκῶν, ἱεραποστολικῶν προτύπων ὁ ἀφρικανικὸς χριστιανισμὸς ἐπιθυμεῖ νὰ δώσῃ ἀπολογία τῆς αὐτῆς μιᾶς Ἑλπίδος, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἀφρικανικοῦ περιβάλλοντος. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν ὑπερβολῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως ὑπέπεσαν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι χριστιανοὶ τῶν Μητέρων — Ἐκκλησιῶν τῶν Ἀφρικανῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν τῆς ἀπολογίας καὶ ἡ διέλευσις μέσῳ αὐτῶν φαίνεται νὰ εἶναι ἀναγκαστικὴ καὶ ἀναπόφευκτος.

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν ὁ πολιτικὸς ἀγὼν ἔχει λάβει αὐτόχρημα θρησκευτικὰς διαστάσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ βιαία ἀλλαγὴ εἶναι ὁ μόνος τρόπος ἐλπίδος δι' ἓνα καλύτερον μέλλον. Οἱ χριστιανοὶ τίθενται πρὸ τοῦ προκαλουμένου καθήκοντος τῆς ἀπολογίας τῆς Ἑλπίδος τῶν διὰ τῆς πεποιθήσεως πλέον, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ δὲν εἶναι μόνον ὑπόθεσις τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τῶν δι' ἓνα ἄλλον κόσμον, ἀλλὰ καὶ συνεχὴς ἔλεγχος καὶ προσπάθεια ἀλλαγῆς τῶν διαρθρώσεων καὶ ὑπερδιαρθρώσεων μιᾶς ἐκμεταλλευτικῆς τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς κοινωνίας. Ἡ προτεραιότης ἐδῶ εἶναι σαφὴς καὶ ἡ ἀπολογία τῆς Ἑλπίδος θὰ εἶναι καὶ κοινωνικοπολιτικῆς φύσεως καὶ τὸ θέμα τῆς ἐφαρμογῆς βίας ἢ ὄχι εἶναι τὸ πρῶτον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργηθῇ. Αἱ ἀνθρώπιναι ἐλπίδες ἐδῶ ταυτίζονται μετὰ τῆς ἀπολογίας τῆς Ἑλπίδος ὡς πρωταρχικῆς κινήσεως ἀπελευθερώσεως⁶.

6. πρβλ. G. Gutierrez: A Theology of Revolution (1973) καὶ R. Alves: A Theology of human hope (1969). Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο ἔργον ἰδιαίτερος παρατηρεῖ κανεὶς τὴν ἐμμονὴν ἀπὸ θεολογικῆς ἐπόψεως εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ ἀξίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων. Πρόκειται περὶ μιᾶς ριζοσπαστικώτερας τοποθετήσεως θεολογικῶς τοῦ θέματος, ὅπως ἀναπτύσσεται εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ J. Moltmann: Theologie der Hoffnung. München 1965.

Εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν παρατείνεται ἀκόμη ἡ ἀδικος ἀνισότης τῶν φυλῶν καὶ ἡ ἐλπίς τῶν μαύρων χριστιανῶν συναντᾶ καὶ ταυτίζεται μετὰ τῆς κυρίας ἐλπίδος ὄλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἕνεκα τῆς διακρίσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ἀντίκειται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἐν ἡμῖν Ἐλπίδος. Ὅχι μόνον ἡ ἐλπίς, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐνηνθρώπισε θὰ ταῦτισθῇ μὲ τοὺς πτωχοὺς καὶ κατατρεγμένους, δηλαδὴ μὲ τὴν τραγικότητα τῆς καταστάσεώς των καὶ θὰ εἶναι ἡ μόνη Ἐλπίς ἀλλαγῆς. Ἡ σωτηρία θὰ προσλάβῃ ἔτσι ἄμεσον περιεχόμενον πρωταρχικῶς ἐνδοκοσμικὸν καὶ κατὰ προτεραιότητα ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, ἐδῶ καὶ τώρα⁷.

Εἰς ὅλας τέλους τὰς καταστάσεις ἐκείνας, ὅπου ἡ ἀδικία, ἡ ἀνισότης, ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ καταπίεσις τῶν ἀδυνάτων, βιοῦται ἐντὸς τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς τῶν ἀναποσπάστων τμημάτων τῶν Κοινωνιῶν, πὺ ἔχουν ἀνάγκη ριζικῆς μεταβολῆς, ἡ ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος εἶναι τὸ αὐτονόητον πρῶτον ἔργον αὐτῶν καὶ ὁ ἀγὼν των εἶναι ταυτόσημος μετὰ τῶν ἀνθρώπων γενικῶς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἄλλης σκοπιᾶς, ἀλλὰ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀγωνίζονται καὶ ἐλπίζουν.

II. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς χριστιανικῆς ἀμέσου μέσῳ τῶν Ἐκκλησιῶν συνταυτίσεως τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων, λόγῳ τῆς συνυπάρξεως τῶν χριστιανῶν μετὰ τῶν ἀγωνιζομένων ἀνθρώπων, ὑπάρχει ἕμμεσος συσχέτισις τῆς ἀπολογίας μετὰ τοῦ πῶς θὰ δίδῃ κανεὶς ὡς χριστιανὸς λόγον τῆς ἐν αὐτῇ Ἐλπίδος μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἐδῶ ἡ πρόκλησις εἶναι ἰσχυροτέρα, διότι προέρχεται ἐκ κύκλων καὶ κινήσεων, οἱ ὁποῖοι εἶναι δυνατὸν ἀκόμη καὶ νὰ ἀδιαφοροῦν περὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἡ πρόκλησις εἶναι συνήθως ἰσχυροτέρα, διότι αἱ κινήσεις αὐταί, αἱ ὁμάδες, τὰ πολιτικὰ κόμματα μὲ πρόγραμμα τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, χαρακτηρίζονται ἀπὸ μεγαλυτέραν ἀφοσίωσιν καὶ ἀγωνιστικότητα, ἐφ' ὅσον αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ὑπάρξεώς των.

Ἐνώπιον αὐτῶν, συνήθως, αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες, ἐμφανίζονται νὰ διστάζουν καὶ νὰ ἀναβάλουν νὰ δώσουν ἀπολογίαν τῆς Ἐλπίδος των, τῆς ἐσχολογικῆς τῆς μὴ εἰσέτι πληρωθείσης. Ὑπάρχει ἡ ἀντίληψις, ὅτι θὰ προέλθῃ ἀνάμιξις μετὰ πολιτικῶν προγραμμάτων καὶ ἀπολύτων ἰδεολογιῶν, μετὰ «κοσμικῶν» μέσων καὶ προτύπων, μετὰ προγραμμάτων βίας καὶ ἐπαναστατικῆς διαθέσεως ἀνατροπῆς τῆς τάξεως. Καὶ ὅμως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ χριστιανικὴ Ἐλπίς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀδιαφορήσῃ, νὰ διστάσῃ καὶ τελικῶς νὰ ἀποξενωθῇ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπεκκαίεται ὑπὸ δικαίων ἀνθρωπίνων ἐλπίδων. Ἡ ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος κυρίως ἐδῶ πρέπει νὰ δοθῇ μὲ ὄλον τὸ θεολογικὸν της περιεχόμενον. Ἀσφαλῶς ἡ ἐνδόμυχος σχέσις, ἡ ὁ-

7. πρβλ. πρὸς τοῦτο: J. Washington, *Black Religion*, Boston 1967 καὶ J. Cone: *Black Theology and Black Power*. N. York 1969.

ποία ὑπάρχει μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου δὲν σημαίνει καὶ συνταύτισιν μετὰ τῶν μεθόδων αὐτῶν, μετὰ τῆς ἀπολυτολογίας τῶν πολιτικοκοινωνικῶν προγραμμάτων καὶ τῆς πεποιθήσεως τῶν ἐμπνευστῶν των, ὅτι ἡ ἐπιτυχία θὰ εἶναι πλήρης καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ πλέον πρόβλημα διὰ τῆς κατισχύσεως τῶν προγραμμάτων των αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον. Οὔτε πάλιν ἡ πρόκλησις πρὸς ἀπολογίαὶν περιλαμβάνει καὶ τὴν συνεργασίαν εἰς θέματα, τὰ ὅποια λόγῳ τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητός των, καὶ μόνον, δὲν ἀφοροῦν πράγματι εἰς τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν φυλῶν καὶ τῶν λαῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, πάντως, χρειάζεται ἰδιαίτερα προσοχὴ ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὸ κατὰ πόσον σήμερον δὲν ὑπάρχουν ὀξύτερα νέα κοινωνικὰ καὶ οικονομικὰ θέματα ἐπὶ διεθνοῦς πεδίου, εἰς τὰ ὅποια ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος, ποὺ θὰ δώσουν οἱ πιστοὶ της, πρέπει νὰ συμπαρασταθῇ. Τὸ θέμα π.χ. τῆς ἰσότητος ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν φυλῶν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν φύλων, τὸ ὁποῖον δικαίως ἀνεπήδησε τελευταίως καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τεθῆ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, δὲν εἶναι «νέον» ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποτελεῖ θέμα μὴ σχετιζόμενον μετὰ τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ριζοσπαστικῶν φεμινιστικῶν κινήσεων. Τὸ πρόβλημα ὑπάρχει ὡς ἀδικία, ἐντὸς καὶ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἰσότης ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι ἐκ τῶν θεμάτων ἐκεινῶν, τὰ ὅποια λόγῳ ἀκριβῶς τῆς νεωτερικῆς μορφῆς ἐκφράσεώς των ἐπιδροῦν ἀνασταλτικῶς, ὅπως δὲν θὰ ἔπρεπε, ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἐνδιαφέροντος μετοχῆς εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θέματα, τὰ ὅποια ὑπάρχουν ἐκτὸς τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας τῆς ζωῆς μιᾶς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ὅποια χειρίζονται ὑπεύθυνοι διεθνεῖς ὀργανισμοί, ὅπως τῆς ὀγκουμένης συνεχῶς διαφορᾶς μεταξὺ πλουσιῶν καὶ πτωχῶν ἐθνῶν, πρῶτου καὶ τρίτου κόσμου, εἶναι θέματα ἐπίσης ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος ἐν ἡμῖν, λόγῳ τῆς παγκοσμιότητος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ κυρίως λόγῳ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀναπόφευκτον συσχέτισίν της μετ' αὐτῆς.

Βεβαίως, καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν συνεργασίαν καὶ συσχέτισιν, καθ' ὅλην δηλαδὴ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀπολογίας τῆς ἐν ἡμῖν Ἐλπίδος θὰ ὑπάρξῃ ἀναπόφευκτος διάκρισις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἀφ' ἑνός μὲν ἡ ἐσχατολογικὴ της διάστασις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τρόπος ἐφαρμογῆς αὐτῆς θὰ καταστήσουν τὴν Ἐλπίδα κάτι τὸ ἰδιαίτερον, χωρὶς νὰ σημαίνῃ τοῦτο πάλιν ἐπιδεικτικὴν ἀνωτερότητα καὶ αὐταρέσκειαν τῶν ἐχόντων αὐτήν.

γ. Ἡ Ἐλπίς τῆς πίστεως ὡς τὸ βαθύτερον περιεχόμενον τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἡ διάκρισις πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς βαθυτέρα πνευματικὴ διάστασις καὶ ὄχι ὡς ἄλλη ἀντιτιθεμένη τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου στάσις. Αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ ἐλπίδες, δηλαδὴ

ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἀναμένουν, ὅτι μίαν ἡμέραν ἢ πεῖνα πρέπει δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὑπερνικηθῆ, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν ἴσα βασικὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς δυνάμεως θὰ παύσῃ νὰ ρυθμίζῃ τὰς μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεις, ἔχουν κάτι τὸ πολὺ βασικὸν ἀπὸ κοινοῦ μεταξύ των, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Ἐλπίδος τῆς πίστεως. Τοῦτο ἐπιβάλλει τὴν μεταξὺ των συνεργασίαν παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι θὰ ὑπάρξουν ἴσως διαφοραὶ εἰς τὰ πρῶτα κίνητρα τῶν προσπαθειῶν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐλπίδων, καθὼς καὶ εἰς τὰ μέσα καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Ἡ Ἐλπίς εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν θὰ διακριθῆ ὄχι διὰ τῆς κατακρίσεως τῶν ἄλλων ἐλπίδων οὔτε διὰ τῆς ὑποχωρήσεως εἰς μόνωσιν, δηλαδὴ εἰς ἀδράνειαν, ἀλλὰ διὰ τῆς συμβολῆς εἰς κάθε εὐγενῆ προσπάθειαν καὶ πρὸς εὐγενεῖς σκοποὺς διὰ τῆς ἐμφάσεως εἰς τὸ βαθύτερον περιεχόμενον καὶ τὴν ἀνωτέραν σκοπιμότητα τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ καὶ ἀντιρατσιστικοῦ ἀγῶνος.

Εἰδικώτερον ἡ διάκρισις ὀφείλεται εἰς τὰ ἐξῆς: Πρῶτον εἰς τὰ ἐλατήρια τοῦ ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος προκαλεῖ τὰς ἐλπίδας. Ἡ ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ ἐλατήρια αὐτὰ ὄχι μόνον τὴν ὑλικὴν στέρησιν, ὡς αἴτιον, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάγκην καὶ ἰδιαιτέρως τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ ἀτιμάζεται καθ' οἰονδήποτε τρόπον. Δεύτερον εἰς τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἢ ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος θὰ προκαλέσῃ συζήτησιν ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα χρησιμοποίησεως βίας ἢ ὄχι. Τρίτον, εἰς τὴν σκοπιμότητα θὰ προσδώσῃ τὴν ἐσχατολογικὴν διάστασιν, ἡ ὁποία θὰ καταξιώσῃ τελικῶς κάθε εὐγενῆ ἐγκόσμιον προσπάθειαν ὡς συμβάλλουσαν εἰς τὴν τελικὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ὅλης Κτίσεως. Τέταρτον, καὶ σπουδαιότερον, θὰ προφυλάξῃ κάθε ἀνθρωπίνην προσπάθειαν λόγῳ ματαιοδοξίας καὶ ἀσυγκρατήτου αἰσιοδοξίας νὰ ἀπολυτοποιήσῃ τὰς ἀρχάς της, τὸν ἀγῶνά της, τὰ ἐλατήριά της καὶ τὰς ἐπιδιώξεις της, καθὼς καὶ τὴν πεποίθησίν της, ὅτι τὰ πάντα θὰ ἐπιλυθοῦν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀπολύτου ἰδεολογίας της.

Ἡ διάκρισις, λοιπόν, δὲν εἶναι ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῇ ἀπόστασις ἢ ὑπεροχὴ ἢ ἀκόμη ὀλιγώτερον ἀντιδιαστολὴ, ἀντίθεσις. Αὐτὴ συνίσταται εἰς τὴν θετικὴν συμβολήν, εἰς τὸν πνευματικὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου. Ἐὰν ὑπάρξῃ ἀντίθεσις, αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ προέλθῃ ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν Ἐλπίδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας δίδουν λόγον παντὶ τῷ αἰτοῦντι, ἀλλ' ἐξ ἐκεῖνων οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τὸν λόγον αὐτόν.

Τελικῶς, ἡ διάκρισις εἶναι ἐποικοδομητικῆς φύσεως. Ἰδιαιτέρως τοῦτο θὰ ἀποδειχθῆ, ὅταν ἡ ἐλπίς, περὶ τῆς ὁποίας ὁ πιστὸς ἀπολογεῖται «ἐν πραύτητι καὶ ἐν φόβῳ», θὰ ἐμφανισθῆ ὅτι εἶναι δυναμικὴ, ἱκανὴ νὰ μεταβάλλῃ μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου τὴν ἄδικον καὶ προσβάλλουσαν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν κατάστασιν ὄχι μόνον δι' ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιφέρῃ ἀναποφεύκτως ἀντιθέσεις, διαιρέσεις καὶ μίση, ἀλλὰ καὶ κυρίως διὰ τῆς συμφιλίωσεως. Ἡ ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος εἶναι δυναμικὴ, ἀγωνιστικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ, ἀλλ' εἶναι

καὶ συγχρόνως ἐν πραύτητι συμφιλιωτική, διότι — καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν ἐλατηρίων — ὁ ἀγὼν καταβάλλεται ὄχι λόγῳ τῆς ἀνθρωπίνης εὐμαρείας ὡς αὐτοσκοποῦ, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀγάπῃ ὑπὲρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων: «κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας, εἰ θέλει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πάσχειν ἢ κακοποιοῦντας» (1 Περ. 3,17) ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην διάκρισιν τῆς ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος ἀπὸ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου, μετὰ τῶν ὁποίων ὅμως λόγῳ τῆς φύσεως τῆς διακρίσεως αὐτῆς θὰ παραμείνῃ πάντοτε αὕτη ἐν στενῇ σχέσει.

Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ περὶ ἀπολογίας τῆς Ἐλπίδος ἐν σχέσει μετὰ τῶν ἐλπίδων, εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπιβάλλει μίαν εὐρυτέραν θεώρησιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς συστηματικῆς Θεολογίας ἐπίσης. Περὶ τῶν δύο τούτων θεμάτων θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ προσεχές.